

Grundarsteinur: Umhvørvi

Aðalmál

Umhvørvið skal vera frítt fyri mannaelvdari dálking og náttúruinntivum, sum kunnu hótta heilsu menniskjanna, fjølbroytni og vakurleika í náttúruni

Samandráttur

Endamálið við frágreiðingini er at lýsa ta visjón og ta ætlan fyri umhvørvið, sum mælt verður Landsstýri og Løgtingi at taka undir við, so verulig stig kunnu takast fyri at røkka visjónini fyri umhvørvi í 2015.

Visjónin er, at umhvørvið skal vera frítt fyri mannaelvdari dálking og náttúruinntivum, sum kunnu hótta heilsu menniskjanna, fjølbroytni og vakurleika í náttúruni.

Fyri at røkka visjónini, eru fleiri mál eyðmerkt, ið hvørt sær mugu verða uppfyllt, fyri at visjónin kann gerast veruleiki. Tilmæli til arbeiðsætlanir eru eisini gjørd, so til ber at leggja arbeiðið til rættis longu frá komandi figgjarári. Verður tilmælið fylgt, nærkast vit visjónini longu í 2015.

Fyri at visjónin skal gerast veruleiki, verður mælt til, at Føroyar vera millum fremstu lond at virka fyri einum reinum havi og at tálma veðurlagsbroytingum, umframt at verja lívfrøðiliga margfeldið. Føroyar mugu vera virknar í altjóða umhvørvisarbeiði og tryggja, at lóggávan verður hildin og regluliga dagførd.

Ein týðandi partur í at røkka settu málinum, er at kunna einstaka borgaran betur um náttúru og umhvørvi. Fjølbroytta føroyska náttúran skal tryggjast og varðveitast fyri núverandi og komandi ættarlið, við at gera eina yvirskipaða lendisætlan fyri alt landið. Tjóðgarðar og frítíðarøki verða partar av hesi ætlan. Eisini er umráðandi, at livandi sum deytt tilfeingi verður umsitið á burðardyggum grundarlagi.

Í 2015 skulu 15% av orkunýtsluni stava frá varandi orkukeldum, og útlátið av veðurlagsgassum skal vera 8% minni enn í 1990. Jørð, hav, luft og vatn skulu vera so rein, at tey hvørki eru til ampa ella skaða fyri fólk, fæ, náttúru ella mannaverk. Dálkandi útlát skulu skrásetast, stýrast og skerjast. Umhvørvisatlit skulu takast í mun til alment og kommunalt virkseimi, eins og vinnan somuleiðis skal taka umhvørvisatlit.

At enda verur mælt til, at umhvørvis-, lendis- og náttúrumál verða lögð í eina umsiting, sum er før fyri at fremja settu mál, bæði hvat viðvíkur arbeiðs- og figgjarorku.

Partmál

Strategibólkurin hevur orðað partmál um:

- Umhvørvið og umheimin
- Lendisskipan og fjølbroytta náttúru
- Tilfeingi og nýtslu
- Orku og veðurlagsbroytingar
- Jørð, hav, luft og vatn
- Vinnu og útlát
- Alment og kommunalt virksemi
- Kunning og samskipti
- Fyrisiting og gjöld

Umhvørvið og umheimurin

**Málið er, at í 2015 skal umheimurin síggja Føroyar sum eitt land, ið virkið arbeiðir
fyri einum reinum umhvørvi, bæði heima og altjóðaliga.**

**Føroyar skulu vera millum fremstu lond at virka fyri einum reinum havi, at tálma
veðurlagsbroytingum og at verja lívfrøðiliga margfeldið**

Hetta merkir millum annað, at:

- Føroyar skulu vera virknar í norðurlendskum og altjóða samstarvi á nevndu økjum
- Føroyar skulu marknaðarføra nevndu mál sum aðalmál síni sum fiskivinnutjóð og ferðavinnuland
- Føroya skulu virka fyri, at eisini onnur lond seta sær somu aðalmál fyri at verja áhugamál okkara sum fiskivinnu- og ferðamannaland
- Føroyar skulu fremja altjóða krøv sambært longu staðfestum sáttmálum í lóggávu og fyrisiting síni

Støðan í dag

Støðan í dag er, at Føroyar formliga eru bundnar av alskyns skyldum, sum eru ásettar í

Faroe Nature/ Janus Hansen

altjóða og millumtjóða sáttmálum, men at vit ikki ella bert lutvíst hava framt hesar skyldur í lóggávu okkara. Avleiðingin er, at illa ber til at handheva krøvini móttvegis borgarunum. Í øðrum førum er støðan hon, at vit ikki eru sinnað at taka undir við altjóða sáttmálum av hesi ella hasi orsök. Eitt dømi er

Kyotoavtalan, sum politisk undirtøka ikki er fyri. Avleiðingin er, at vit sum land ikki vinna virðing í umheiminum, heldur øvugt. Lata vit støðuna standa við, fer hetta at skaða trúvirði og umdømi okkara í umheiminum. Í ringasta føri kann vánaliga umdømið raka føroyskt vinnulív við inntøkumissi og útistongslí.

Avbjóðingar og trupulleikar

Fyrsta avbjóðingin verður at raðfesta umhvørvismál innan fyrisiting og gransking, so at vit gerast før fyri at fremja teir sáttmálar, sum longu eru samtyktir í Løgtinginum. Næsta avbjóðingin verður at byggja upp førleika og vitan, so at vit í framtíðini kunnu taka virknan lut í altjóða og norðurlandskum felagsskapum og gera okkara ávirkan galdandi fyri at fremja egin áhugamál. Ein slík luttøka má samskipast tvørturum ráðsmørk og stovnsmørk fyri at gagnnýta alla ta vitan, sum er í samfelagnum.

Størsti trupulleikin er, at Løgtingið higartil ikki gevur umhvørvismálum hægri fíggarliga raðfesting enn uml. 0,8% av samlaðu fíggarlógini. Úrslitið av hesum lítla umhvørvisáhuga er tað, sum lýst er í partinum ”støðan í dag” beint omanfyri. Ein annar trupulleiki er, at lítið og einki politiskt kjak er um umhvørvismál. Avbjóðingin hjá politisku skipanini verður tí at seta umhvørvismál á dagskrá, samtykkja eina breiða semju og at virka fyri, at peningur verður játtaður, so at málini kunnu røkkast.

Soleiðis røkka vit málinum

Fyri at røkka setta málinum, um at “Føroyar skulu vera millum fremstu lond at virka fyri einum reinum havi, at tálma veðurlagsbroytingum og at verja lívfrøðiliga margfeldið,” má ein ætlan leggjast, sum vit eru før fyri at halda og fremja frá nú til 2015.

1. stig: 2007

Fyrsta stig er at skapa eitt fullfíggað yvirtilt yvir altjóða skyldur Føroya sambært longu samtyktum sáttmálum, at eyðmerkja sáttmálar, sum vit mugu taka undir við fyri at røkka setta málinum og at eyðmerkja tørvin á lóggávu, sum má smíðast fyri at fremja sáttmálarnar.

2. stig: 2008-2010

Annað stig er at fremja lógarbroytingar og umsitingarligar tillagingar, sum eru neyðugar fyri at vit, móttvegis okkum sjálvum og umheiminum, kunnu staðfesta og prógva, at vit hava framt altjóða skyldur.

3. stig: 2008-2013

Triðja stig er at menna fyrisiting og granskning munandi, so at vit gerast fakliga før fyri at seta føroyskan dóm á norðurlandskt og altjóða samstarv innan verju av havinum, luftini og lívfrøðiliga margfeldinum.

4. stig: 2013-2015

Fjórða stig er at sjónliggera átøk og framstig, sum vit gera úti sum heima til at verja hav, luft og lívfrøðiligt margfeldi. Ein røtt og miðvís framsýning úti í heimi fer at gagna bæði landi, fólki og fyrítøkum. Føroyar skulu bjóða seg fram sum vert og fyriskipara fyri norðurlandskum og altjóða ráðstevnum og fundum um umhvørvi.

Eftirmetingar

Árligar eftirmetingar av sáttmálaskyldum Føroya og fremjan av hesum skyldum í lóggávu og fyrisiting eiga at verða gjørdar. Ein støðufrágreiðing eigur at verða gjørd til hvørt lótingsval og latast Løgmannsskrivstovuni, so til ber hjá komandi landsstýrum at fáa skjótt yvirlit yvir, hvussu langt eftir er á mál.

Lendisskipan og fjølbroytt náttúra

Tann fjølbroytta, føroyska náttúran skal tryggjast og varðveitast fyri núverandi og komandi ættarlið við at gera eina yvirskipaða lendisætlan fyri alt landið.

Hetta merkir, at:

- Landið skal býttast í økir til ymisk nýtslu- og frítíðarendamál
- Lendisskipanin verður gjørd soleiðis, at lívfrøðiliga margfeldið í Føroyum verður vart sambært altjóða sáttmálum
- Lendisskipanin skal við ymiskum stigum av friðingum tryggja varðveitslu av serføroyskum ílegum í djórum og plantum. Henda varðveitsla krevur eisini strangt eftirlit við innflutningi av livandi verum
- Fyrlit skulu eisini takast fyri jarðfrøðiligum og fagurfrøðiligum (estetiskum) virðum í lendinum
- Lendisskipanin skal vera soleiðis háttað, at til ber at hava frítíðarvirksemi, heilsubótarvirksemi og ferðavinnu innan fyri ásettar karmar

Støðan í dag

Í dag er eingin yvirskipað lendisætlan. Hetta ger, at talið av náttúruperlum í Føroyum fækkast, so hvørt sum størri lendisinntriv verða gjørd í sambandi við størri og smærri byggiverkætlanir, vegagerðir og havnagerðir. Harafturat kann ein niðurgongd verða í lívfrøðiliga margfeldinum um fá ár, og hetta hevur við sær, at vit halda ikki altjóða sáttmálar, ið Føroyar hava undirskrivað.

Bý- og bygðaráð hava í lötuni ábyrgdina fyri ráðlegging fyri nærøkið, og hvussu henda ráðlegging er, veldst um førleikan í fyrisitingini og hjá politikarunum.

Í Føroyum eru friðingarnevndir og yvirfriðingarnevnd. Í yvirfriðingarnevndini sita landsforfrøðingurin og leiðarin á Náttúrugripasavninum. Møguleiki er at velja fleiri fakfólk í nevndina. Formaður nevndarinnar er sorinskrivarin. Hesar nevndir taka egnar avgerðir við støði í lögtingslóg nr. 48 frá 9. juli 1970 um náttúrufriðing, sum seinast er broytt við lögtingslóg nr. 110 frá 29. juni 1995. Friðingar eru gjørdar sambært friðingarlógini av t.d. Mølheyggjunum á Sandi, men her er nærur eingin upplýsing og eingin handheving av hesi friðing, og tí kunnu partar av varðveitingarvirðinum missast, um ikki skjótt verður borið at við sjónligari og munadyggari verju. Tey ymisku búøkini á friðaðum sum ófriðaðum økjum eru hvørki kortløgð ella skeltað, og eingin allýsing er gjørd fyri, hvussu hesi skulu kortleggjast og skeltast.

Faroe Nature/Janus Hansen

Tað eru ymisk áhugamál, sum skapa trupulleikar í náttúruni, av tí at ongar yvirskipaðar reglur eru. Eitt nú tann ávirkan, sum landbúnaður og seyðahald kunnu hava á náttúruna, til dømis taðing, jarðarmáan, møguleikar at fyrbyrgja jarðarmáan við at planta, og so hetta at verja føroyskar upprunaplantur og varðveita eina fjølbroytta náttúru. Ein yvirskipað stýring av lendisnýtluni hevði harumframt styrkt vistskipanirnar í náttúruni.

Í hálendi er staðfest ein vaksandi jarðarmáan. Her eru samanfallandi áhugamál hjá seyðahaldi og náttúrufriðing at fáa greitt henda trupulleika.

Avbjóðingar og trupulleikar

Ein lendisskipan eigur at fáa hægstu raðfesting, tí at hon er fyritleyt fyri munadyggari verju av lívfrøðiliga margfeldinum, ið aftur er ein fyritleyt fyri, at vistskipanirnar kunnu røkjast á burðardyggan hátt. Ein lendisskipan er eisini átrokandi neyðug, um jarðarmáan skal fyrbyrgjast.

Tað verður ein avbjóðing at fáa ymisk øki friðað, serliga um hetta fer at hava fíggjarliga ávirkan á einstakar kommunur, persónar ella fakbólkar. Hinvegin kunnu friðað øki kasta meiri pening av sær í ferðavinnuni.

Ein tann størsta avbjóðingin er at fáa eina lendisfyrisiting við høgari tign at virka í Føroyum, og sum hevur gott samskipti við kommunur og vinnu, herundir ferðavinnu. Hetta

merkir, at fakfólkin – eitt nú í náttúruverndarráðnum – læra at geva ein greiðan og lætt-skiljandi boðskap til politikarar og borgarar, og at politikarar geva tilsøgn til at lurta eftir fakfólki.

Í friðaðum øki mugu serstakar reglur gerast fyri atkomu hjá fólki og fæi. Tó mugu varðagøtur framvegis vera opinar hjá øllum at ganga eftir.

Soleiðis rækka vit málinum

1.stig: 2007-2010

Tey ymisku búøkini mugu kortleggjast. Síðan kann støða takast til meira ella minni umfatandi friðingar. Føroyar skulu lýsast og skipast í hesar flokkar:

1. Bústaðarøki¹
2. Landbúnaðarøki¹
3. Vinnu- og ídnaðarøki¹ (herundir staðfesting av vindmyllum, alduorku, o.s.fr.)
4. Frítíðarøki – undir náttúruvernd²
5. Tjóðgarðar (líffrøðilig, jarðfrøðilig, fagurfrøðilig og søgulig kriteriir)²
6. Alfriðað øki (World Heritage Sites) (fullkomiliga friðað øki fyri alla mannaættina, og sum verða ásett í altjóða samstarvi)³

Økisflokkarnir 1, 2 og 3 fevna um ætlanir hjá kommunum, og teir mugu tí lýsast og skipast í samstarvi við tær. Ein verja av økisflokkunum 4, 5 og 6, er í høvuðsheitum landsmál, og mælt verður til at fara fram á henda hátt:

- Lýsast skal lívfrøðiliga margfeldið í økjum, ið verða skotin upp at hoyra til økisflokkarnar 4. (frítíð), 5. (tjóðgarður) og 6. (alfriðað øki). Hetta svarar til eina kortlegging av búøkjum og skal gerast fyri hvørja oyggj sær. Tær gjørdur lýsingarnar/kortleggingarnar verða síðan støði undir, í hvønn flokk tey ymsu uppskotnu økini koma í. Hesi tiltøk gera, at Føroyar lúka partar av undirskrivaða sáttmálanum um at varðveita lívfrøðiligt margfeldi.
- Fyri uppskotnu økini verða síðan gjørdar lýsingar og metingar av jarðfrøðiligum, fagurfrøðiligum og søguligum virði.
- Ein veking av nevndu lýsingum og metingum ger at enda av, í hvønn bólks uppskotnu økini skulu fara. Hetta arbeiðið endar við einum tilmæli til føroysku náttúruumsitingina um, hvørji øki skulu gerast frítíðarøki (við møguligari avmarkaðari friðing), tjóðgarður (við víðkaðari friðing) ella alfriðað øki.

¹ Her vendist vanliga ikki aftur, tí upprunaliga náttúran er broytt nóg av byggivirksemi; men í tilfllum øki eiga at gevast møguleikar fyri at planta smærri og stóri viðarlundir, umframt at gera grøn økir.

² Hvannahagi, Suðuroyarbjørgini, Sandoyarbjørgini, Fjallavatn, Eiðiskollur, Reyðafelstundur og Skúvadalur eru nokur uppskot til tjóðgarð.

³ Eitt sjálvsagt evni til World Heritage Site er Mykineshólmur (og drangarnir við hann) og økið vestur frá Mykinesbygd.

Allýsingar

Fritíðarøki (økisflokkur 4): Her kunnu avmarkaðar friðingar av lendi og livandi tilfeingi gerast. Ein reglugerð skal tryggja framdu friðingarnar, soleiðis at økið kann nýtast til fritíðarendamál (ferðavinnu, gongutúrar, ríðing, renning, skótavirksemi o.a.)

Tjóðgarðar (økisflokkur 5): Her kann ein gera friðingar á lutfalsliga stórum økjum, (sí dømi omanfyri). Friðingarnar eru grundaðar á eina samansetta meting av lívfrøðiligum margfeldi, jarðfrøðiligum eyðkenni og fagurfrøðiligum og søguligum virði. Áir, vøtn og strandalinjan mega somuleiðis takast við. Tílik støð hava stóran týdning fyri ferðavinnuna. Varðagøtur mugu somuleiðis verða opnar hjá øllum at ganga eftir.

Alfriðað øki (økisflokkur 6): Samráðingar verða tiknar upp við stovnar, ið umsita hesi mál í heimshøpi, (ST, UNESCO). Eitt føroyskt øki skal veljast til hetta endamál. Strategibólkurin fyri umhvørvi hevur Mykineshólm og útsuðurpartin av oynni Mykines sum uppskot. Eitt tílíkt stað hevði økt munandi um umdømi Føroya sum eitt ferðamál hjá øllum heiminum.

2. stig: 2010-2015

Føroyska náttúruumsitingin tekur tilmæli til viðgerðar og evnar til lógaruppskot, ið binda land og kommunur at náttúruvernd, ið verður framd við fritíðarøkjum, tjóðgørðum og alfriðaðum økjum. Við eru bæði land og strond, eins og dýpi út á 100 m. eisini kunnu vera við. Ætlanir fyri bústaðarøkir, landbúnaðarøkir, vinnu- og ídnaðarøkir skulu gerast av kommununum áðrenn 2012 og í samsvari við lendisskipanina. Ein breið løgtingssemja má finnast innan 2012.

Tilfeingi og nýtsla

Livandi sum deytt tilfeingi skal umsitast á burðardyggum grundarlagi

Hetta merkir millum annað, at:

- Nútíðar tørvur skal nøktast á skilagóðan hátt, uttan tó at minka um móguleikarnar hjá komandi ættarliðum at nøkta sín tørv
- Tilfeingisnýtslan skal ikki elva til tilfeingisspill

Støðan í dag

Støðan í dag er, at Føroyar ikki lúka altjóða viðurkendar ásetingar um burðardygt grundarlag, soleiðis sum tær eru lýstar í Brundtland frágreiðingini.

- Burðardygg menning eru evnini at nøkta nútíðarinnar tørv, uttan at minka um móguleikarnar hjá komandi ættarliðum at nøkta sín tørv.

- Burðardygg menning skal viga tørvin hjá samfelagnum, búskapinum og umhvørvinum upp ímóti hvør øðrum

Sum er, eru hesar ásetingarnar ikki staðfestar í lóggávu ella sum umsitingarlig meginregla í Føroyum. Úrslitið er, at sama um talan er um livandi ella deytt tilfeingi sum sand, grót, kol, plantur, smádjór, fugl, fisk, hval o.s.fr., so er eingin landsstýrismaður ella umsiting, sum tryggjar, at tilfeingið verður umsitið á burðardyggum grundarlagi.

Hugsjónin um eina alheimsliga burðardyggja menning er ein heimur við búskaparligari framgongd, størri vælferð og óktari umhvørvisvernd.

Útgivin er ein norðurlendsk frágreiðing um ávísingartøl. Ávísingarevni kundu nýtast at meta um, hvussu støðan er við burðardyggari menning í dag, og til at lýsa, um støðan fer at batna ella versna í framtíðini.

Í hesum sambandi kann vera nevnt, at lögmaður í 1998 undirskrivaði “Statsminister-deklaration om ett hållbart Norden.”

Avbjóðingar og trupulleikar

Fremsta avbjóðingin er at fáa yvirlit yvir støðuna í dag, og síðan í lóggávu og umsiting at seta í verk viðkomandi indikatarar (ávísingarevni), so at tað frá almennari síðu ber til at fremja og skjálprógva, at tilfeingið verður umsitið á burðardyggum grundarlagi.

Tilfeingisbólkurin í Visjón 2015 ásetur millum annað tað mál, at “tilfeingið skal verða umsitið soleiðis, at vit varðveita endurnýggjandi tilfeingið og skaða umhvørvið sum minst.”

Soleiðis røkka vit málinum

Fyri at røkka málinum um at “Livandi sum deytt tilfeingi skal umsitast á burðardyggum grundarlagi,” má ein hugburðsbroyting til.

Fyri at broyta hugburðin, er neyðugt við ítøkiligum ætlanum um kunning. Leggjast skal ein ætlan, sum kann fremjast í verki.

Faroe Nature/Janus Hansen

1. stig: 2007-2011

Fyrsta stig er at staðfesta ásetingarnar um burðardyggja menning í lóggávu og sum umsitingarliga meginreglu í Føroyum. Somuleiðis er umráðandi at staðfesta, hvørjir indikatarar (ávísingarevni) fyri burðardyggja menning innan umhvørvi kunna lýsa støðuna í Føroyum.

2. stig: 2011-2015

Annað stig er at fremja tær lógarbroytingar, sum skulu til fyri at staðfesta, at vit umsita tilfeingið soleiðis, at vit varðveita endurnýggjandi tilfeingið og skaða umhvørvið sum minst.

Eftirmetingar

Framhaldandi eftirmetingar av indikatorvirðunum eiga at gerast javnan, so til ber at fáa yvirlit yvir, hvussu støðan er.

Orka og veðurlagsbroytingar

Í 2015 skulu 15% av orkunýtluni stava frá varandi orkukeldum, og útlátið av veðurlagsgassum skal vera 8% minni enn í 1990

Hetta merkir, at:

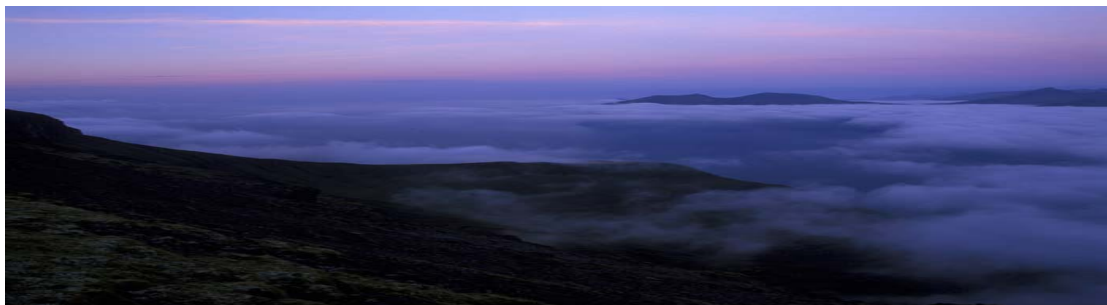
- Tiltøk verða sett í verk fyri at minka um útlátið av veðurlagsgassum
- Orkunýtlan frá varandi orkukeldum skal mennast

Soleiðis rækka vit málinum

- 15% av samlaðu orkunýtluni skulu stava frá varandi orkukeldum
- Veðurlagssáttmálin skal setast í verk, so at
 - útlátið av veðurlagsgassum verður avmarkað, og
 - Kyotoavtalan verður lögð fyri Løgtingið til samtyktar.

Støðan í dag

Føroyar staðfestu í 1993 altjóða veðurlagssáttmálan. Í 1997 varð gjørd Kyotoavtalan, sum er ískoyti til sáttmálan. Endamálið við henni var at bera so í bandi, at útlátið av veðurlagsgassum skuldi minkað innan 2012. Í sambandi við at Fólkingið setti Kyotoavtaluna í gildi í 2001, varð umveldisfyriverni tikið fyri Føroyum. Hetta varð gjørt eftir áheitan frá Landsstýrinum, og hetta fyriverni er framvegis galdandi.

Faroe/Nature/Janus Hansen

Ein kanning av útlátinum í 2001 vísti ein vøkstur í útlátinum síðan 1990 á 11%. Ein uppgerð frá 2005⁴ vísir, at samlaða orkunýtslan í Føroyum í høvuðsheitum er grundað á olju og bensin. 95% av nýtsluni eru jarðrunnin brennievni so sum olja, bensin og petroleum, og 4% stava frá varandi orkukeldum. Á leið helvtin av oljunýtsluni verður nýtt í fiskiflotanum (43,9%). Oljunýtslan á landi stavar serliga frá trimum høvuðsbólkum: Einstaklingum/húsarhaldum, ravmagnsframleiðslu og akførum.

Avbjóðingar og trupulleikar

Tá ið ræður um CO₂-útlát, eru størstu einstøku bólkarnir fiskiskip, einstaklingar/húsarhald, ravmagnsframleiðsla og akfør. Tí eigur ítøkilig ætlan fyrst at verða gjørd fyrri, hvussu minkast kann um orkunýtsluna hjá hesum dálkingarbólkum.

Fyri fiskiskip skal málið vera, at veiðan nýtist ikki at minka, hóast oljunýtslan ger tað. T.d. kann betrast um orkuvirksemið, leggjast kann um til minni orkukrevjandi veiðihættir, og minkast kann um samlaða flotan. Í veiðuloyvum eiga umhvørvisatlit at vera sjálvsagdur lutur.

Fyri húsarhald er serliga talan um oljunýtslu til upphiting og heitt vatn. Her kundi til dømis verið skift frá oljufýring til fjarhita, og dentur kundi eisini verið lagdur á betri orkuvirksemi í hvørjum einstøkum húsi. Nýtsla av varandi orkukeldum eigur eisini at verða ment. Mælt verður til at stuðla vindorku, hitapumpum, sólplátum og tilíkum.

Setast skal á skrá at minka um oljunýtsluna í sambandi við flutnings- og bústaðarhættir. Stuðul eigur at verða latin til nýggjan umhvørvisútbúnað so sum umhvørvisgóðar bilar, umhvørvisgóð skip, partikkulfiltur og tilíkt.

Stórir partur av endamálinum eigur at kunna røkkast við figgjarligum stýringsamboðum, og tiltøk á hesum øki eiga at setast í verk. Skipað eigur at verða soleiðis fyrri, at inntøkur av móguligum CO₂-avgjöldum kunnu nýtast til stuðul til verkætlanir at minka um orkunýtsluna og til at menna orkusparandi skipanir.

Skulu vit minka um útlátið av veðurlagsgassum, mugu vit arbeiða miðvíst og støðugt við hesum, og vit mugu nýta somu orkugóðu amboð sum onnur lond til endamálið. Átøk fyrri at minka um CO₂-útlátið eru langtíðarmál, og tí er neyðugt við breiðari, politiskari semju um hetta.

Soleiðis røkka vit málinum

Stig 1: 2007-2015

- Í 2007 eigur at verða farið undir at leggja til rættis ítøkilig átøk, t.d. við figgjarligum stýringsamboðum so sum avgjöldum og stuðli fyrri at minka um útlátið av veðurlagsgassum.
- Føroyar skulu strika sítt fyrivarni fyrri Kyotoavtaluni og eiga beinanvegin at minka um útlátið av veðurlagsgassum, so at tað innan 2012 er á leið 5% og í 2015 8% minni enn í 1990.
- Oljunýtslan skal minkast á øllum økjum – lutfalsliga mest á teimum, sum dálka mest.

⁴ Kelda: “Yvirskipaður orkupolitikur”. Fyrsta útkast til orkupolitik. 30. okt 2006. Vinnumálaráðið.

- Umhvørviskrøv skulu setast, tá veiðuloyvi til skip verða givin. Skipini skulu nýta bestu tøkni, ið er til taks, orkugóðan reiðskap og føra grønan roknskap við fleiri parametrum.
- Umhvørviskrøv skulu setast til alla nýbygging, bæði skip, hús og annað. Viðkomandi lóggáva skal lagast til hetta.
- Í 2015 skulu 15% av orkuni stava frá varandi orkukeldum. Nýggjar orkukeldur skulu stuðlast, t.d. jarðhiti, alduorka o.s.fr. Tøknin skal mennast, og serlig atlit skulu altíð takast til náttúruna.

Jørð, hav, luft og vatn

Jørð, hav, luft og vatn skulu vera so rein, at tey hvørki eru til ampa ella skaða fyri fólk, fæ, náttúru ella mannaverk

Hetta merkir, at eitt miðvíst arbeiði skal setast í gongd at verja vistskipanirnar á landi, sjógvi og í jørðini móti ávirkan, sum kann hótta natúrligu javnvágina.

- Dálking av havi og sjógæti skal fyrbyrgjast
- Rein luft skal vera allastaðni, í bý sum á bygd

Vatnið í áum og vøtnum skal vera ódálkað

- Upphópan av skaðiligum evnum skal fyrbyrgjast

Føroysk støðisvirði skulu staðfestast

Faroe Nature/Janus Hansen

Soleiðis røkka vit málinum

Fyri at tryggja, at jørð, hav, luft og vatn eru so rein, at tey hvørki eru til ampa ella skaða fyri fólk, fæ, náttúru ella mannaverk, er neyðugt at kenna støðisvirðini í føroysku náttúr-

uni og at ansa eftir, at dálkandi útlát ikki hevur týðandi árin á umhvørvið. Hetta merkir, at føroysk støðisvirði skulu staðfestast, og at ansast skal eftir, at umhvørvisstøðan altíð er góð.

Støðan í dag

Kunnleiki um góðskuna í havi, luft, jørð og vatni stavar serliga frá arbeiðinum við at skapa eina føroyska umhvørviseftiransingarskipan. Flestu kanningar hava tó verið gjørdar við útlenskari fígging. Alt ov fáar kanningar verða gjørdar við tí í hyggju at finna fram til føroyska støðisvirðið, so at dálkandi útlátsárin kann staðfestast. M.a. tørvar okkum kanningar av luftgóðskuni í bygðum økjum.

Lóggávan fyri umhvørvisøkið er afturútsigld og ófullfíggað, lógtingslóg um havumhvørvið undantikin. Ein nútímansgerð av náttúru- og planlóggávuni eiga at verða gjørd. Harafturat vantar týðandi lóggáva, sum avmarkar ella bannar innflutningi, framleiðslu og nýtslu av umhvørviskaðiligum evnum, umframt lóggáva, ið ásetur, at árin smetingar skulu gerast, áðrenn farið verður undir stórri verkætlanir, og at umhvørvismetingar skulu verða framdar í sambandi við allar stórri samfelagsligar og skipanarligar ætlanir.

Avbjóðingar og trupulleikar

Føroyski kunnleikin til góðskuna á jørð, hav, luft og vatn skal mennast. Hetta gerst best við at skapa umstøður fyri støðugum og regluligum kanningum undir eini umhvørviseftiransingarskipan. Tørvur er á eini umhvørviseftiransingarskipan, sum hevur støði í føroyskari fígging, og sum javnan kunnger umhvørviskanningar og umhvørvis-hagtøl/ávísingartøl fyri føroyska almenninginum á ein hátt, sum mennur føroyska hugburðin til náttúru- og umhvørvisvernd.

Verandi vitan um føroysk støðisvirði eiga at lýsast, og tilmæli eiga at gerast um, hvør vitan enn vantar í, og hvørjar kanningar eiga at fremjast. Tá vitanin er tøk, ber til at áseta markvirðir fyri, hvussu nógv dálking kann góðtakast í jørð, hav, luft og vatni, serliga, um talan er um útlát, ið eru tengd at náttúruorkuni sum t.d. taðingarevni. Upphópanði umhvørvisseiturevni eiga altíð at avmarkast sum mest og innan fyri karmarnar á altjóða sáttmálum.

Umhvørvisgóðskan skal í minsta lagi vera líka góð sum í øðrum Norðurlondum. Tað hevur týðning fyri ímyndina av Føroyum sum framkomnum samfelagi, at lóggáva og dálkingaravmarkandi skipanir samsvara norðurlendskum og evropeiskum skipanum.

Soleiðis rækka vit málinum

1.stig: 2007-2015

Umhvørviseftiransingarætlan skal staðfestast og fíggað serstakt á fíggarlógini beinanvegin.

Umhvørviseftiransingin skal mennast, so at í 2010 kann leggjast fram ein greining av føroysku umhvørvisgóðskuni, ávísingartølum og tilmæli til, hvat gerast skal fyri at betra um umhvørvisgóðskuna.

Markvirði, ið eru tengd at náttúruorkuni og støðisvirðum, skulu ásetast fyri dálkandi útlát.

Uppskot til nýggja lóggávu, sum – umframt nýgerð av verandi náttúru-, umhvørvis- og planlóggávu – eisini inniheldur kemikaliu-, produkt- og umhvørvisárinslóggávu, skal vera tókt í 2010.

- Í framtíðini skal lýsing av gongdini í umhvørvislagtølum regluliga og í minsta lagi fjórða hvørt ár almannakunngerast í lættskiljandi útgávu. Fyrsta útgávan skal koma í 2010.

Vinna og útlát

Dálkandi útlát skulu skrásetast, stýrast og skerjast

Hetta merkir millum annað, at:

- Virkir skulu seta umhvørvisstýrisskipanir í verk
- Metast skal um fylgjur, sum virkseimið hevur fyri náttúru og umhvørvi
- Virkir skulu menna og nýta bestu tóku tøkna fyri at skerja dálkingina
- Arbeiðast skal eftir viðurkendum vinnugreinastandardum
- Vælvirkandi innsavningar- og endurnýtsluskipanir skulu vera fyri bæði vanligt og serliga dálkandi burturkast
- Vøru- og kemikaliunýtsla skal góðkennast, skrásetast og stýrast

Støðan í dag

Serliga dálkandi vinnur, sum eru stovnaðar eftir oktober 1988, tá ið umhvørvisverndarlógin varð sett í gildi, skulu hava umhvørvisgóðkenning og fara tá ofta at skráseta dálkandi útlát. Hetta merkir, at eingi krøv eru sett til serliga dálkandi vinnur, stovnaðar fyri 1988. Tað finnast tó virkir, stovnað áðrenn 1988, sum eru umhvørvisgóðkend.

Alivinnuni, oljulvinnuni, brennistøðum og øðrum eru áløgd krøv at skráseta nýtslu, mannagongdir og útlát. Neyvar skrásetingar av dálkandi útláti vanta í fleiri vinnugreinum, t.d. fiskiskapi og landbúnaði. Oljuvinnan er einasta vinna, sum verður kravd at gera EIA-greining (EIA = Environment Impact Assessment), og harvið sjálf skal meta um fylgjurnar, virkseimi hevur fyri náttúru og umhvørvi.

Tað eru at kalla eingi virkir, sum hava sett umhvørviskipanir í verk, annað enn tað, sum myndugleikarnir krevja. Viðurkendir vinnugreinastandardir eru ikki nakað kent fyribrigdi í Føroyum.

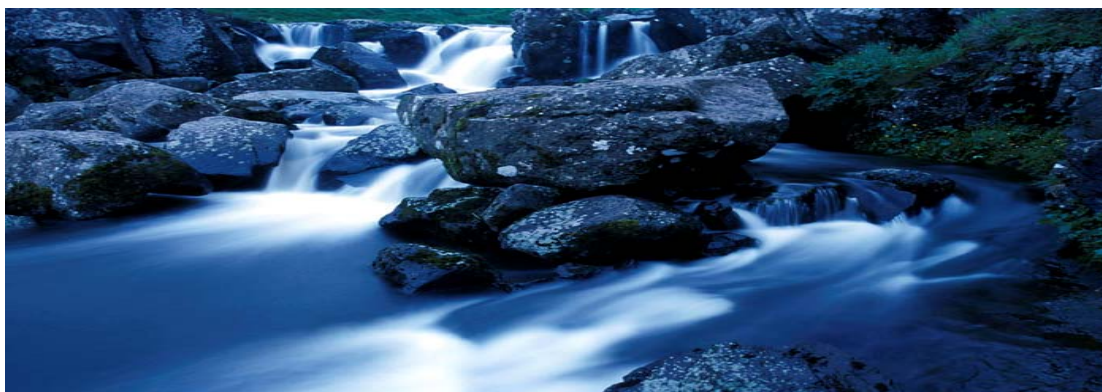
Sum heild kann sigast, at føroysk virkir hava ikki lagt seg eftir at menna og nýta bestu tøkni, ið til taks er, fyri at skerja dálkingina. Hinvegin hevur høgi oljuprísurnar havt við

sær, at virkir – serliga fiskiflotin – veruliga eru farin at kannar, hvussu ein kann spara olju-útreiðslur.

Hvat vøru- og kemikaliunýtslu viðvíkur, er eingin dagførd lóggáva á økinum, og tí kunnu nógvar vøru vera í umfari í Føroyum, sum ikki eru loyvdar í okkara grannalondum.

Avbjóðingar og trupulleikar

Ein avbjóðing er at fáa øll øki – almenn sum privat – til at raðfesta umhvørvið frammarlaga og ikki at síggja umhvørvisátøk sum eina óneyðuga útreiðslu og sum krøv, sum forða fyri búskaparligari menning.

Faroe Nature/Janus Hansen

Góð hagtøl mugu fáast til vegar, og avbjóðingin er síðan at fáa greiðu á, hvussu stór umhvørvisátøkini skulu vera. Umhvørviskrøv mugu setast við skili, og ansast skal eftir, hvat átøkini kosta í mun til nyttuvirðið.

Avbjóðingin verður somuleiðis at gera fiskiveiðuna umhvørvisbetri og burðardyggari.

Soleiðis røkka vit málinum

1. stig: 2007-2010

At kortleggja, hvussu nógv tær ymisku vinnurnar dálka, teirra millum heilsuverkið og aðrar vinnur. Til hetta hoyrir at skráseta útlát, so at Føroyar kunnu røkja sínar frábodanarskyldur sambært altjóða sáttmálum. Áðrenn hetta verður gjørt, má ein allýsing gerast fyri, hvussu útlátini skulu mátast. At seta mál fyri, hvussu nógv útlátið frá ymisku vinnugreinunum skal skerjast, og saman við vinnuni gera eina ætlan fyri, hvussu hetta kann fremjast.

2. stig: 2007-2015

At stuðla gransking og menning av bestu tøkni og eggja vinnufyrirøkum til at seta umhvørvisstýrisskipanir í verk. At góðkenna og stýra vandamiklari og dálkandi vøru- og kemikaliunýtslu.

3. stig: 2007-2015

At krevja, at alt dálkandi virksema skal hava eina umhvørvisgóðkenning.

4. stig: 2007-2015

At lata umhvørviskipanir og metingar um fylgjur fyri náttúru og umhvørvi gerast ómissandi lut í viðgerðini, tá ið loyvi og góðkenningar verða givin til virkseml í vinnugreinum, sum verða mettar at skaða umhvørvið.

Alment og kommunalt virkseml

Umhvørvisatlit skulu takast í mun til alt alment og kommunalt virkseml

Hetta merkir millum annað, at:

Landið og kommunurnar skulu orða umhvørvisætlanir, sum allar uppgávur skulu leggjast til rættis og útinna eftir. Arbeiðið, sum verður latið upp í hendurnar á privatum fyrítøkum at leggja til rættis og útinna, skal somuleiðis gerast sambært umhvørvisætlanum. Privatar vinnufyrítøkur, sum hava eina virkandi umhvørvisstýriskipan, eiga at hava fyrimun fram um aðrar at fáa almenn og kommunal arbeiði, tá hesi verða útboðin.

Støðan í dag

Umhvørvisætlanir eru orðaðar ætlanir hjá landinum og kommununum, sum millum annað miða eftir at minka um tilfeingisnýtsluna og útlátið til vatn og luft frá almennum og kommunalum virkseml.

Ein samlað umhvørvisætlan fyri virkseml hjá tí almenna finst ikki í dag.

Flestu kommunur hava ongantíð havt nakra orðaða umhvørvisætlan. Kommunurnar, sum síðst í nítiárunum orðaðu eina slíka, hava annaðhvørt bert lutvíst fylgt síni ætlan, ella hava nátt teimum málum, sum sett vórðu, men hava ikki endurskodað ella dagført ætlanirnar.

Avbjóðingar og trupulleikar

Umráðandi er, at tað almenna og kommunurnar fáa fakliga vegleiðing til at gera umhvørvisætlanir, og at tær harafturat leggja seg eftir at ganga fremst í hesum arbeiði. Hetta, bæði tí virkseml teirra er stórir partur av virksemlinum í landinum, og tí at almennu- og kommunalu Føroyar á henda hátt kunnu ganga á odda á hesum øki og vísa vegin fyri onnur.

Soleiðis røkka vit málinum

1. stig: 2007-2010

Kommunurnar arbeiða við at orða umhvørvisætlanir

Ein bólkur verður settur at arbeiða við at orða eina umhvørvisætlan fyri virkseimið hjá tí almenna

- At krevja, at alt dálkandi virkseimi skal hava eina umhvørvisgóðkenning

2. stig: 2010-2015

Krøv verða sett til privatar fyrirkur, ið gera arbeiðið fyri tað almenna og kommunurnar, at hesi arbeiði teirra skulu gerast sambært umhvørvisstýriskipanum, sum stýra tilfeingisnýtsluni og útlátinum í mun til útbodna arbeiðið

Umhvørvisætlanir hjá kommununum og tí almenna verða eftirmettar og endurskoðaðar regluliga

Kunning og samskipti

Upplýsing og kunning til tann einstaka borgaran um náttúru og umhvørvi skal økjast

Hetta merkir millum annað, at:

- Upplýsing og vegleiðing skal kveikja áhuga og tilvitan um náttúru og umhvørvi
- Átøk sum til dømis grønar skúlar og tilíkt skulu fremjast fyri at stimbra tilvitanina til náttúru og umhvørvi millum børn og ung

Støðan í dag

Sum er, finst finst lítið av upplýsing og vegleiðing til borgaran um umhvørvi og umhvørvisvernd.

Nakrir skúlar hava í nøkur ár koyrt sum grønar skúlar. Teir hava tó ikki – eins og líknandi skúlar í grannalondum okkara – verið partur av einari altjóða skipan fyri slíkar skúlar.

Í dag finst lítið av kunning á føroyskum um umhvørvi og umhvørvisvernd, ætlað til fólkaskúlan. Tað tilfar, sum finst, t.d. á donskum, er bert partvíst nýtiligt til føroyskar umstøður.

Faroe Nature/Janus Hansen

Avbjóðingar og trupulleikar

Nógvir partar eru inni í myndini, tá ið ræður um upplýsing og vegleiðing á umhvørvisøkinum, og hetta hevur við sær, at upplýsingin í onkrum førum er í so tilskilad, í øðrum førum ov grunn og í versta føri endurtakandi, tá ið fleiri partar kunna um sama evni. Orkan til umhvørvisupplýsing og umhvørvisvegleiðing kundí tí verið nógv betur nýtt, um arbeiðið varð samskipað. Lagt verður tiskil upp til at arbeiða fram ímóti einum samstarvi millum verandi partar á økinum longu í 2007. Á henda hátt kunnu vit fáa eina samskipaða og betri vegleiðing og upplýsing á umhvørvisøkinum í framtíðini.

Tá ið tað kemur til grønar skúlar, er ein av avbjóðingunum at skipa fyri samstarvi millum lærarar og kommunur á hvørjum einstøkum skúla. Undirvísingartilfarið til skipanina í Føroyum eigur at vera á føroyskum máli og lagað til føroysk viðurskiftir. Hvat viðvíkur luttøku hjá grønum skúlum í einari altjóða skipan, eigur hetta at verða greinað.

Umráðandi er, at tilvitanin um náttúruna og umhvørvið verður lagt niður í børnini frá barnsbeini. Tí verður ein av avbjóðingunum eisini at seta í verk umhvørviskun- og undirvísing fyri børn undir skúlaaldri.

Soleiðis røkka vit málinum

1. stig: 2007-2009

Skipað verður eitt samstarv millum verandi partar á upplýsingar- og kunningarøkinum viðvíkjandi náttúru og umhvørvi

Ein skipan fyri grønar skúlar í Føroyum verður sett á stovn

Umhvørviskun- og -undirvísing verður sett á stovn fyri børn undir skúlaaldri

2. stig: 2009-2012

Í samstarvi við verandi partar á økinum verður skipaður ein meginstovnur, sum skal taka sær av at upplýsa og kunna um náttúru, umhvørvi og heilsu í Føroyum

Arbeitt verður við at gera og útgeva undirvísingartilfar til grønar skúlar á føroyskum. Tilfarið skal vera lagað til føroysk viðurskiftir

Tilfar verður fingið til vegar um náttúru og umhvørvi til børn undir skúlaaldri. Tilfarið skal vera á føroyskum og lagað til føroysk viðurskiftir

3. stig: 2012-2015

Miðað verður ímóti, at flestallir fólkaskúlar og barnagarðar eru “grønir” í 2015

Kunningin til borgaran um náttúru, umhvørvi og heilsu er á einum høgum stigi og málrættað til føroyingar og føroysk viðurskiftir.

Fyrisiting og gjøld

Umhvørvis-, lendis og náttúrumál verða lögð í eina umsiting, sum er før fyri at fremja málini

Hetta merkir millum annað, at:

- Ein høvuðsfyrisiting fyri náttúru-, lendis- og umhvørvismál skal savnast og styrkjast
- Høvuðsfyrisitingin skal fyrisita sítt málsøki og veita ráðgeving til aðrar myndugleikar og stovnar tvørtur um ráðs-, stovns- og kommunumørk
- Lóggávan skal dagførast og smíðast, so til ber at rækka settum umhvørvismálum í 2015
- Skráseting, hagtøl, eftirkanningarskipanir og gransking skulu havast sum amboð til at staðfesta og fylgja við útlátinum, dálkingarstöðuni, korunum hjá vistskipanum, plantum og djórum umframt at fyrisita skyldur Føroya móti umheiminum sambært altjóða sáttmálum

Hetta merkir millum annað, at:

- Avgjøld skulu tillagast, soleiðis at minni avgjøld eru á vørum, amboðum og øðrum, sum dálkar lítið, enn á teimum, sum dálka meira
- Avgjøld á dálkandi evnum og tilfari skulu verða við til at fígga útreiðslur, sum almennu Føroyar hava av eitt nú at skráseta útlát, fylgja dálkingarstöðuni, burturbeining og tilíkkum.
- Konkurslógin skal broytast, so at gjøld fyri upprudding verða javnsett við krøv, ið hava framhjárætt í trotabúgvum
- Gjøld skulu ásetast fyri fyrisiting og eftirlit við serliga dálkandi vinnugreinum
- Í 2015 skulu 2,015% av fígjarlógini nýtast til at skapa røttu karmarnar fyri vinnulív, borgarar og myndugleikar, so at vit í felag kunnu arbeiða fram ímóti somu visjón, sum er, at umhvørvið skal vera frítt fyri mannaelvdari dálking og náttúruinnavnum, sum kunnu hótta heilsu menniskjans, fjølbroytni og vakurleikan í náttúruni

Støðan í dag

Eingin samlað umhvørvis-, lendis- og náttúrufyrisiting er í dag.

Fyrisitingin av umhvørvisøkinum er lutað út á fleiri myndugleikar. Umhvørvisdeildin á Heilsufroðligu starvsstovuni fyrisitur tann partin av umhvørvisverndarlógini og havum-

hvörvislógini, sum sambært kunngerð ella skrivi er lagdur til hennara. Ein stórir partur av umhvørvismálum verður fyrisitin av kommununum, t.d. sambært kunngerð um umhvørvisreglur. Tað, sum eftir er, liggur hjá Innlendismálaráðum.

Matrikulstovan, Náttúrugripasavnið, Skógrøkt landsins og Landsfólkayvirlitið eru stovnar undir Innlendismálaráðnum.

Leikluturin hjá ráðnum í fyrisitingini av lendismálum er fyrst og fremst at góðkenna byggisamtyktir, eftir at hesar eru viðgjørðar í Byggi- og býarskipanarnevnd.

Innlendismálaráðið hevur at kalla ongan leiklut í fyrisitingini av náttúrumálum. Her eru tað fyrst og fremst friðingarnevndirnar, ið taka avgerðir.

Í dag eru heilt fá gjøld, ið eru áløgd grundað á umhvørvispolitisk fyrilit. Nevnst kunnu tó gjøld fyri burturbeining av olju og bilvrakum. Heldur ikki verða gjøld nýtt til at stýra nýtsluni av dálkandi evnum. Meginparturin av fyrisitingini innan fyri karmarnar av lögtingslóg um umhvørvisvernd verður goldin av landskassanum, millum annað fyri at geva umhvørvisgóðkenningar og at útinna eftirlit. Hetta er eitt øki, sum aðrastaðni er kostnaðarsett, og sum tí eisini er kostnaðarsett í havumhvørvislógini.

Avbjóðingar og trupulleikar

Ein yvirskipað ætlan fyri nýtslu av lendi og økjum í landinum er ein týðningarmikil liður fyri at verja náttúruna. Hetta eigur tí at verða gjørt sum skjótast.

Lógargrundarlagið á økinum eigur í hesum sambandi at verða samskipað, og nýggj náttúruverndarlóg eigur at verða gjørd.

Skráseting, hagtøl, eftiransingarskipanir og gjøld skulu oftari enn nú nýtast sum amboð til at stýra náttúru- og umhvørvispolitikkinum.

Soleiðis røkka vit málinum

Virksemi, ið krevur góðkenning og eftirlit, skal sjálvt gjalda kostnaðin av hesum. T.e., at umhvørvisfyrisitingin skal krevja tímakostnað ella seta í verk góðkenningar- og eftirlitsgjøld. Hetta eigur at verða sett í verk beinanvegin.

Lýsing eigur at verða gjørd av best egnaðu umhvørvisavgjøldum, og hvussu tey skulu umsitast.

Nýggj náttúruverndarlóg eigur at vera liðug í 2008. Endurskoðanin av lóggávuni á náttúru-, lendis- og umhvørvisøkinum annars, eigur at vera liðug í 2010.

Umsitingin av náttúru-, lendis- og umhvørvismálum eigur at vera savnað í ein stovn í 2007.

Longu í 2007 verður avgjaldslóggávan broytt, so at hon eggjar til at dálka sum minst.